

חג הפסח תשע"ז

מנהגים והלכות

יוצא לאור על ידי:
'נפש יהודי'
להעמקת הזהות היהודית
בקרב הסטודנטים

לוח זמנים פסח תשע"ז - 2017*

יום	תאריך עברי	תאריך לועזי	זמן		
			ירושלים	ת"א	חיפה
ראשון	י"ג ניסן	9/4	19.10	19.12	19.12
			19.30	19.32	19.32
	עד י"ד ניסן	10/4	יום זה הוא היום האחרון בו ניתן למכור את החמץ. אפשר למכור את החמץ גם כמה ימים לפני פסח. למתעכבים עד ליום זה יש להקדים ככל האפשר כדי לתת שהות לרב למכור את החמץ לגוי לפני זמן השריפה.		
			סיום אכילת החמץ		
שני בבוקר	י"ד ניסן	10/4	10.00 ויש מקילים עד 10.30		
			11.21 ויש מקילים עד 11.37		
	ט"ו ניסן	11/4	18.29	18.45	18.38
			19.09	19.11	19.11
שני בערב - שלישי ליל הסדר יו"ט ראשון של פסח	ט"ו ניסן	11/4	19.43	19.45	19.45
			צאת החג התחלת ספירת העומר - היום יום אחד לעומר		
מרבועי ועד ראשון	ט"ז ניסן כ' ניסן	12/4- 16/4	מצאת החג הראשון עד כניסת החג השני		
			18.32	18.47	18.41
יום שישי	י"ח ניסן	14/4	19.12	19.14	19.14
			19.46	19.48	19.48
שבת	י"ט ניסן	15/4	משבצת זו נמחקת		
יום ראשון - ערב שביעי של פסח	כ' ניסן	16/4	18.33	18.49	18.42
			19.13	19.15	19.15
יום שני - יו"ט שביעי של פסח	כ"א ניסן	17/4	19.47	19.49	19.49
			צאת החג. מותר לאכול ולהשתמש בחמץ חדש או שנמכר לגוי כדין.		
יום שלישי	כ"ב ניסן	18/4	אסרו חג		

*הערות לטבלת לוח הזמנים:

1. כל הזמנים בטבלה זו ובהמשך החוברת מתאימים לשנת תשע"ז. הזמנים הם לפי שעון קיץ.
2. זמן הדלקת הנרות בערב החג ובערב השבת בירושלים הוא 40 דקות לפני השקיעה. בשאר אזורי הארץ זמן הדלקת הנרות משתנה לפי המנהג בכל מקום והוא בין 20-40 דקות לפני השקיעה. יש להתעדכן בלוח מקומי. בכל מקרה ובכל מקום אין להדליק נרות ולעשות מלאכה אחרי שקיעת החמה.
3. זמני שקיעה וצאת הכוכבים משתנים בכמה דקות במקומות שונים. יש לבדוק בלוח זמנים מקומי.

הכנות לחג הפסח

לכל חג ומועד נלוות באופן שגרת ה הכנות האופייניות, העוסקות בדרך כלל בניקוי הבית הכנת שולחן החג, המאכלים וכו'. בחג הפסח קודמות לכך ההכנות המרובות של הוצאת החמץ, והכשרת המטבח לפסח, המצריכות היערכות מיוחדת.

איסור אכילה הנאה והחזקת חמץ: בכל שבעת ימי הפסח אסורה אכילת חמץ, והנאה מחמץ. כמו כן אסרה תורה גם החזקת החמץ, וכלשון הכתוב "לא יראה" ו"לא ימצא". אין הכוונה לאיסור להסתכל על חמץ [כגון מי שהולך בשוק ורואה פיתות], אלא לאיסור החזקתו ברשותו של היהודי. **מהו חמץ:** חמץ הוא כל דבר העשוי מחמשת מיני הדגן: חיטה שעורה כוסמת שיבולת שועל ושיפון, שבאו במגע עם מים. בכלל זה כל סוגי הלחמים והפיתות, כל סוגי העוגות והעוגיות, כל סוגי הביסקוויטים והופלים, כל סוגי האטריות והפסטות, כל סוגי החטיפים העשויים מקמח [ביסלי וכדומה], בירה וקוניאק לסוגיהם. גם מוצרים שיש בהם מרכיבי חמץ אסורים. תעשיית המזון המודרנית, יכולה להפתיע אותנו ולהכיל רכיבים שהם חמץ גם במוצרים שלא אמורים להכיל אותם. לפיכך יש לבדוק היטב כל מוצר. רשויות הכשרות השונות מפרסמות מידי שנה חוברות מיוחדות לקראת פסח, ובהם יש גם רשימת מוצרים שהם חמץ, חשודים בחמץ, ומוצרים שאין בה חשש חמץ.

היכן אסור להחזיק: האיסור להחזיק חמץ הוא בכל השטחים שבבעלותו של היהודי: בית, מחסן, חנות, משרד, מכונית, דירה שכורה, וכדומה, גם אם אינך שווה שם בימי חג הפסח. האיסור מתחיל כבר בערב פסח בבוקר. השנה שנת תשע"ז ביום שני י"ד ניסן 10.4.2016 משעה 11.20 בבוקר לערך [לפי שעון קיץ].

ניקוי הבית: בדורנו דור השפע כמות החמץ העוברת בבית נורמאלי משך השנה היא עצומה. החמץ מגיע לכל מקום, לא רק למטבח ולמקרר אלא גם לחדרים הפרטיים, למגרות, ולארונות [גם ארונות הבגדים]. לכן בימינו חשובה מאוד עבודה מוקדמת ושיטתית, של ניקוי כללי, בדיקת כל המקומות שיכול להיות בהם חמץ, איתור כל החמץ ואיסופו, לקראת ביעורו מן הבית לפני פסח. עבודת הניקיון החיצונית באה גם להזכיר לנו ולעורר אותנו לכך שזמן זה יש להקדיש גם לעבודת ניקוי והטהרת פנימית, איתור פגמים רעיוניים והתנהגותיים, התרעננות מחשבתית, והתחדשות של טוהר אביבי.

בדיקת חמץ: חכמים קבעו זמן מוגדר לערוך בו "בדיקת חמץ" בכל המקומות בהם הוא עלול להימצא. בדיקה זו נעשית לאור הנר בתחילת הלילה שבין י"ג לי"ד ניסן [השנה שנת תשע"ז בלילה שבין יום ראשון לשני 10-9 לאפריל]. בדיקה זו נקראת "בדיקת חמץ". בדיקה זו נעשית גם לאחר כל עבודת הניקוי והפינוי, שמא בכל זאת נשאר חמץ. בדרך כלל אבי המשפחה הוא הבודק, אבל כל איש או אישה גדולים יכולים לבדוק. מי שמתגורר לבדו מחויב לבדוק בדירת מגוריו.

לפני הבדיקה מברכים "ברוך אתה ה'... אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על ביעור חמץ" [נוסח הברכה מתייחס לאקט הסופי של שריפת החמץ].

הואיל ובהרבה מקרים לא מוצאים חמץ בזמן בדיקה זו [שהרי כבר ניקינו ופינינו את הכול מקודם], נהגו בהרבה קהילות שילדי המשפחה מחביאים מראש עשרה פתיתי חמץ קטנים [סגורים בתוך שקית ניילון או עטופים בעיתון וכדו'] בעשרה מקומות שונים בבית, כדי שהבודק ימצא אותם במהלך הבדיקה. רצוי להכין מראש רשימה מדויקת היכן הוחבאו הפתיתים, למקרה שלא ימצאו בבדיקה, ויוכלו לאתר אותם ולצרפם עם שאר החמץ הנשרף.

במקומות שקשה לבדוק לאור הנר ניתן לבדוק באמצעות פנס. העיקר שהאור יגיע גם לכל המקומות הקטנים.

ביעור חמץ: את החמץ שהאדם מצא בבדיקה, וכן את מה שהוא משאיר לצורך אכילתו עד למחרת בבוקר, יש לרכז במקום מוגדר. ניתן לאכול חמץ עד ליום י"ד ניסן [השנה יום שני 10/04 יש המחמירים עד שעה 9.40 בבוקר ויש מקילים עד 10.30 [לפי שעון קיץ]]. מה שנותר יש לבער ע"י שריפה עד השעה 11.21 בבוקר, ויש מקילים עד 11.37 [שעון קיץ]. מצווה זו נקראת "ביעור חמץ". כשאין אפשרות לשרוף את החמץ ניתן לבערו ע"י שמפוזרים אותו לפירורים קטנים, וזרקים לאשפה שברחוב.

מכירת חמץ: מי שמחזיק כמות גדולה של חמץ ואינו מעוניין לכלותו ע"י אכילה או שריפה [כגון מפעלים, בעלי חנויות, וכן אנשים פרטיים המעוניינים בכך], יכול להימנע מאיסור החזקת חמץ על ידי מכירתו לגוי. אין כאן ניצול של "פרצה בחוק". זהו שימוש לגיטימי באחד מתנאי איסור חמץ שקבעה תורה, שחמץ של גוי מותר להחזיקו. המכירה היא גמורה בהחלט, ורק לאחר הפסח קונה הרב מהגוי בחזרה את מה שמכר לו לפני פסח. מקובל לבצע את המכירה על ידי הרב השכונתי המשמש כשליח שלנו למכור את החמץ לגוי. זאת משום שהמכירה צריכה להיעשות בדקדוק בצורה המועילה על פי ההלכה. המכירה צריכה להסתיים לפני זמן איסור חמץ, לפיכך יש להקדים לבוא לרב כדי שיוכל להספיק למכור לגוי בזמן. את השליחות של הרב ניתן לבצע גם כמה ימים לפני החג.

חשוב להדגיש: איסור האכילה וההנאה מחמץ הוא גם על חמץ של גוי, רק ההחזקה מותרת.

רצינות המכירה: מכירה זו צריכה להיות אמיתית ורצינית אחרת תיחשב "הערמה" שאינה מועילה. היא צריכה להיעשות באמצעי קניין התקפים על פי ההלכה. יש להתייחס למכירה זו כמכירה אמיתית ומוחלטת עד כדי כך שאם הגוי יבקר בבתינו משך הפסח ויבקש לקבל לידי את החמץ שקנה, אנו נאפשר לו זאת, וכמובן לא ניגע ולא נשתמש במה שמכרנו לגוי.

אכסון החמץ הנמכר: את החמץ הנמכר יש להחזיק במקום מוגדר שיהיה סגור כל ימי הפסח [בארון מסוים וכדומה]. רצוי לסמן אותו בצורה ברורה ש"החמץ כאן מכור לגוי". כל זאת כדי שבטעות לא יבוא האדם להשתמש או לאכול מהחמץ שהשאיר.

ביטול חמץ: מלבד בדיקת החמץ וביעורו חייבו חז"ל גם ל"בטל את החמץ". זאת מחשש שמא בכל זאת נשאר חמץ מוסתר באיזה מקום. ה"ביטול" הוא למעשה הפקרת החמץ, וקביעת ההתייחסות אליו מבחינתנו כאל עפר האדמה. באופן זה גם אם נשאר חמץ אין עוברים עליו באיסור "בל ימצא". נוסח הביטול המקובל הוא בשפה הארמית "כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותי, דחזיתיה ולא חזיתיה, דידענא ליה ודלא ידענא ליה, יבטל ויהווי הפקר כעפרא דארעא". ובתרגום לעברית "כל חמץ וחמץ הנמצא ברשותי שראיתיו ושלא ראיתיו הידוע לי ושאינו ידוע לי, יבטל ויהיה הפקר כעפר הארץ". מי שאינו מבין את הנוסח הארמי יכול להשתמש בנוסח העברי.

את הנוסח אומרים פעמיים: פעם אחת בערב לאחר סיום בדיקת החמץ, ופעם

נוספת בבוקר לאחר ביעור החמץ. יש הבדל קטן בנוסח בין שתי הפעמים. יש להסתכל בסידור לצורך הנוסח המדויק. בהרבה מההגדות של פסח גם מופיע נוסח הביטול. את הביטול שעורכים בבוקר יש לומר לאחר שריפת החמץ אך לפני השעה 11.15 בבוקר [לפי שעון קיץ].

חמץ שעבר עליו הפסח: חמץ שהיה בבעלות יהודית, ועבר עליו חג הפסח באיסור [לא נמכר לגוי, לא בוער, ולא בוטל], אסור לכולם לאכול וליהנות ממנו גם לאחר הפסח [זהו קנס מדרבנן, הואיל והאדם לא עשה כדין ועבר על איסור כל יראה וכל ימצא].

כניסת השבת והחג

הדלקת נרות : יום שני י"ד ניסן [10/4]

כניסת החג ביום שני בזמן הדלקת נרות. ביום טוב מותרת להדליק נרות על ידי העברת אש מאש קיימת. כך שגם מי שאיחרה מלהדליק נרות החג לפני השקיעה, יכולה להדליקם גם בלילה - על ידי העברה מאש קיימת. אסרה יצירת אש חדשה [ע"י הבערת גפרור או מצית וכדומה]. להבדיל משבת רגילה בחג ניתן לברך על ההדלקה ולהדליק אחרי הברכה. בברכת הנרות מזכירים את החג "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של יום טוב". מוסיפים לאחר הדלקת הנר ברכת 'שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה' לכבוד השמחה שיש לנו על שהגיע היום טוב.

ליל הסדר

ליל הסדר הוא החג המשפחתי ביותר. נהוג לערוך שולחן חגיגי וגדול, בו מתכנסת המשפחה המורחבת בהרכב מלא. מציאות זו מבטאת לנכון גם את מהותו הרוחנית. מטרתו המרכזית של ליל הסדר היא העברת סיפור יציאת מצרים מאבות המשפחה אל כל בני המשפחה, ובעיקר לדור הבא - הילדים, שהם למעשה המטרה המרכזית של כל החג הגדול...

סיפור יציאת מצרים הוא ברובד הפשוט תיאור היסטורי של התהוות העם היהודי, אך שזורים ומוטמעים בו מסרים רוחניים של עיקרי האמונה היהודית: האמונה בבורא עולם, בייחודו, בכוחו, בהשגחתו, במציאות הניסים, בבחירת עם ישראל כעם סגולה, ועוד. דרך הסיפור ההיסטורי אנו מנחלים את עיקרי האמונה היהודית לדור הבא. לעובדה שהנחלת מורשת זו נעשית בתוך התא המשפחתי, מהאבא לילדיו, יש משמעות עצומה, המקנה לאמונה אמינות עמידות ונצחיות שאין להם תחליף.

הילדים הם העומדים במרכז של ליל הסדר, הם קהל היעד של ההתכנסות הגדולה. העברת המסרים של האמונה היהודית מדור ההווה לדור העתיד, היא היעד האמיתי של כל החגיגה. חשוב לזכור זאת למרות ריבוי האורחים, והחגיגה הגסטרונומית.

הגדה של פסח

פרטי המצוות ההלכות והמנהגים השייכים ללילה זה מרובים. חכמינו ז"ל ראו צורך להקל על העמידה בכל המצוות ופרטיהם וערכו את "ההגדה של פסח" המכילה באופן מסודר את כל המצוות והמנהגים של הלילה. היא נקראת "הגדה" על שם המצוות לספר, להגיד, את סיפור יציאת מצרים הנזכרת בפסוק במילים "והגדת לבנך".

קטעים מרכזיים מ"ההגדה של פסח" מוזכרים כבר במשנה ובתלמוד. עיצובה הסופי של ההגדה המוכרת לנו נעשה בתקופת הגאונים. משך הדורות נאספו אל ההגדה גם פיוטים מתקופת ימי הביניים, המושרים בעיקר בסיום הערב, כל קהילה לפי מנהגיה.

סימני ה"סדר"

בתקופת הראשונים חוברו סימנים מקוצרים שמטרתם להקל על ה"סדר" באמצעות פזמון חרוזי קצר המלווה את ההתנהלות של ההגדה. הנוסח המקובל מיוחס לרש"י או לאחד מבעלי התוספות: קִדְּשׁ וְרַחֵץ, כִּרְפֵּס יֵחֵץ, מְגִיד רַחֲצָה, מוֹצִיא מִצָּה, מְרֹר כּוֹרֵף שְׁלַחַן עֲזָרָה, צֶפֶן בָּרַךְ, הִלֵּל נִרְצָה.

מכאן גם הגיע שמו של הלילה "ליל הסדר". שם זה אינו מהתנ"ך או מהתלמוד, אלא מתקופת הראשונים, על שם ה"סדר" בו אנו מנהלים אותו שלב אחרי שלב.

אלה הם סימני הסדר:

עריכת קידוש על היין ושתיית כוס ראשונה;	קדש -
נטילת ידיים ללא ברכה לפני אכילת כרפס;	ורחץ -
ברכת בורא פרי האדמה ואכילת הכרפס;	כרפס -
חציית המצה האמצעית והטמנת החלק הגדול לאפיקומן;	יחץ -
קריאת ההגדה;	מגיד -
נטילת ידיים בברכה לפני אכילת מצה;	רחצה -
ברכת המוציא לחם מן הארץ;	מוציא -
ברכת 'אשר קדשנו במצותיו וציוונו על אכילת מצה' ואכילת מצת מצווה;	מצה -
ברכת 'אשר קדשנו במצותיו וציוונו על אכילת מרור' ואכילת כזית מרור;	מרור -
אכילת כריך של מצה, מרור וחרוסת;	כורך -
סעודת החג;	שולחן עורך -
אכילת האפיקומן;	צפון -
ברכת המזון;	ברך -
קריאת ההלל;	הלל -
סיום הסדר בתפילה לגאולה השלמה.	נרצה -

מצוות ומנהגי ליל הסדר

השנה ליל הסדר חל בשבת. בקידוש ובברכת המזון יש נוסח מיוחד כאשר הוא חל בשבת.

מצוות אכילת מצה:

מצוה מן התורה לאכול כזית מצה בלילה הראשון של החג. שיעור כזית הוא בערך 3/4 מצת מכונה [מרובעת] בגודל הסטנדרטי, או עד 1/2 מצת יד עגולה. את המצה יש לאכול בהסבה על צד שמאל [ראה הסבר בהמשך]. יש המקפידים לאכול את השיעור הנ"ל כשהוא מורכב משתי המצוות [העליונה והאמצעית] ביחד.

את 'כזית' המצה יש לאכול בתוך פרק זמן המכונה "אכילת פרס". בתרגום לשעון שלנו: יש המקפידים לאכול תוך 2 דקות, לרוב הדעות הכוונה ל 4 דקות. בסימני הסדר "מוציא מצה". את המצות יש לאכול עד חצות הלילה [12.41 לפי שעון קיץ].

מצת מצווה - מצה שמורה - מצת מכונה - מצת יד:

כזית המצה הנאכלת בליל הסדר לחובת המצווה של אכילת מצה מכונה "מצת מצווה". מצה זו צריכה להיעשות לשמה - כלומר לשם קיום המצווה. יש המקפידים להשתמש דווקא ב"מצה שמורה" כלומר שבתהליך ייצורה נעשתה שמירה מיוחדת שלא תחמיץ ושימור זה נעשה לצורך מצוות אכילת מצה. [להבדיל משאר המצוות הנאכלות משך כל שבעת ימי החג, שאין באכילתם חובה הלכתית ולכן לא צריכות כוונה לשמה]. יש המקפידים לאכול בליל הסדר מצה שנעשתה דווקא בעבודת יד, מלישת הבצק עד האפייה. מצה זו היא בצורה עגולה. יש שאין מקפידים על כך ומשתמשים גם בליל הסדר ב"מצות מכונה" - הם המצות המרובעות המוכרות.

מצוות סיפור יציאת מצרים - ארבעה בנים - מה נשתנה

לספר בלילה שבין י"ד לט"ו בניסן [הוא הלילה בו יצאו מצרים] את סיפור יציאת מצרים. לשון התורה הוא "והגדת לבנך" ומכאן אנו למדים שעיקר המצווה היא לספר את הסיפור לדור הצעיר של המשפחה "דור ההמשך". התורה מתארת ב 3 מקומות כיצד הבן שואל את אביו [כל פעם בנוסח אחר] אודות מצוות ליל הסדר, והאב משיב לו. במקום נוסף התורה מתארת שהאב מספר על כך לבנו ללא שאלה מקדימה. התבוננות מעמיקה יותר מגלה, שההבדל בנוסח השאלות במקומות השונים בתורה, נובע מרמת ההבנה ומהאופי של הבן השואל.

על פי זה נקבע נוסח ההגדה "כנגד 4 בנים דיברה תורה: חכם, רשע, תם, ושאינו יודע לשאול. בהתאם לכך קבעו חז"ל כי "לפי דעתו של בן אביו מלמדו" [משנה מסכת פסחים]. ולכן יש מקום להוסיף על הנוסח הקבוע לפי הרמה המתאימה להבנתו של הבן. מכאן הקביעה כי "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח".

כהמשך למתואר בתורה מצאו חז"ל לנכון כי יש תועלת מיוחדת כאשר הסיפור נעשה בדרך של "שאלה ותשובה". לפיכך קבעו לעשות במהלך ההתכנסות והסעודה כל מיני שינויים מהנהוג והרגיל, כדי לעורר את הילדים לשאול "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות". בשלב מאוחר יותר נקבע גם נוסח קבוע ומקום קבוע לשאלות הילדים "מה נשתנה וכו'". באופן זה מתקבל כי כל סיפור ההגדה [חלק ה"מגיד"] הוא למעשה תשובה לשאלותיו של הבן.

אכילת מרור

בזמן שבית המקדש היה קיים היו אוכלים את המרור יחד עם המצה וקרבת הפסח, כלשון התורה "על מצות ומרורים יאכלוהו". היום המרור נאכל בפני עצמו [בסימני הסדר - מרור] וגם ביחד עם המצה [בסימני הסדר - כורך]. יש לאכול כזית מרור (30 גרם, עלה חסה גדול) תוך כדי אכילת פרס [2-4 דקות. ראה הסבר לעיל באכילת מצה]. אך ללא הסבה. המרור הוא ירק מר, ובמשנה יש רשימה של ירקות המתאימים לכך. היום מקובל להשתמש בחסה ירוקה, שהקלח שלה אכן מריר במידה מסוימת. יש המשתמשים בחזרת [מגורדת] שהיא מרה ביותר. חשוב מאוד לקנות חסה מגידול חממה מיוחד, בהשגחה מתאימה, המונעת הימצאות תולעים על עלי החסה. ללא זאת כמעט בלתי נמנע מלהיכשל באיסור חמור של אכילת תולעים. טעם המצווה הוא להזכיר לנו את קושי ומרירות השעבוד שהיה לנו במצרים, כדי שההודאה לה' על הצלתנו משם תהיה מרובה יותר. המנהג הוא לטבול את המרור ב"חרוסת" כדי למתק מעט את המרירות ולסמל את הגאולה המתוקה שסיימה את הגלות.

אכילת "כורך"

לאחר אכילת המצה והמרור אוכלים את הכורך - "כזית" מרור העטוף משתי צידיו ב"כזית" מצה. זהו מנהג שנקבע בעקבות מנהגו של התנא הלל הזקן לקיים את הנאמר בתורה "על מצות ומרורים יאכלוהו". גם הכורך נאכל בהסבה על צד שמאל. המנהג הוא להוסיף למרור הכורך במצה גם מעט חרוסת.

הסבה

חכמים תיקנו לאכול בצורה של "הסבה". מצוות ההסבה היא בשעת אכילת כזית המצה הראשונה "מצת המצווה", בשעת אכילת ה"כורך", בשעת אכילת ה"אפיקומן", ובשעת שתיית ארבע הכוסות. יש המסבים גם במשך כל הסעודה. מהי הסבה? מנהג האנשים החשובים והעשירים בימי קדם היה לאכול בצורה של "הסבה". כרים וכסתות היו נפרשים על הרצפה, האדם היה שוכב מוטה על צידו שרוע עליהם, והאוכל היה מוגש על גבי שולחן קטן ונמוך שהיה לצידו. צורת אכילה זו הייתה מראה על החשיבות והמעמד הנכבד של האדם. כדי לסמל את העובדה שאנו מרגישים בליל הסדר "בני חורין" [כדברי ההגדה "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים"], תיקנו חכמים שהאדם יאכל וישתה בליל הסדר במצב של "הסבה". גם היום שאנו נוהגים לאכול על כסא גבוה סביב השולחן, ניתן לקיים את ההסבה. צורת ההסבה היא ע"י שימוש בכרית המונחת בצידי הכסא, והאדם נשען עליה כשהוא מוטה קמעה הצידה. ההסבה היא על צד שמאל.

ארבע כוסות

חכמים תיקנו שבמהלך ליל הסדר ישתה כל אחד ארבע כוסות של יין. לכתחילה המצווה היא ביין, אך מי שקשה לו לשתות כמות כזו של יין, יכול למהול את היין במיץ ענבים, או לשתות את כל הכוסות ממיץ ענבים. [הכוונה לזה האמיתי העשוי מענבים, ולא מיץ כימיקלי ממותק וכדומה בטעם ענבים].

הסיבה למצווה זו היא זכר לארבע לשונות הגאולה המוזכרים בפסוקי התורה בהם הבטיח ה' לגאול את בני ישראל ממצרים. שמות פרק ו': "לָכֵן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם סְבֹלַת מִצְרַיִם וְהַצֵּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֵּתָם, וְגֵאלְתִּי אֶתְכֶם בְּזֶרְעוֹ נְטִיעָה וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים. וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם...". סיבה נוספת היא ששתיית היין מסמלת שאנו בני חורין, ולא עבדים.

שתיית ארבע הכוסות מלווה את כל ליל הסדר. הראשונה היא כוס הקידוש. השנייה לאחר סיום אמירת ההגדה, שלישית לאחר ברכת המזון, הרביעית לאחר אמירת ההלל. כל כוס צריכה להכיל שיעור הנקרא "רביעית". במונחים שלנו הכוונה ל 86 סמ"ק ולדעה מחמירה יותר 150 סמ"ק. יש המהדרים לשתות את כל הכוס, ולמעשה מספיקה שתיית רובו של הכוס. שתיית ארבע הכוסות נעשית ב"הסבה".

אכילת אפיקומן

בזמן שבית המקדש היה קיים היה מוקרב קרבן הפסח, שהיה נאכל בסיום הסעודה של ליל הסדר. זכר לאכילת בשר קרבן הפסח, תיקנו חכמים שנאכל עוד כזית מצה בסיום הסעודה. על פי ההלכה אין לאכול דברים אחרים אחרי אכילת האפיקומן כדי שישאר טעם המצה בפינו. אכילת האפיקומן היא בהסבה, ואוכלים כזית מצה תוך כדי אכילת פרס [ראה לעיל במצת המצווה]. את האפיקומן יש לאכול עד חצות הלילה [12.41 לפי שעון קיץ].

אמירת הלל

אמירת ההלל כוללת אמירת פרקי תהילים מזמורים קי"ג עד קי"ח. לפני ואחרי המזמורים נאמרת ברכה "לקרוא את ההלל" "מלך מהולל בתשבחות". תוכנם של מזמורים אלו הוא שבח והודאה להקב"ה. ההלל נאמר בכל חג ומועד בבתי הכנסת לאחר תפילת שחרית. מצווה זו היא תקנת הנביאים הראשונים.

יוצאת מהכלל היא אמירת ההלל בליל הסדר, הנאמרת בלילה, ובבית הפרטי שבו נערך הסדר. הסיבה לכך שאמירת הלל נקבעה באופן מיוחד כחלק מליל הסדר היא הואיל וליל הסדר מטרתו להודות לה' על ניסי הגאולה, והוא נערך בדיוק בשעות בהם אירעה היציאה מצריים. חלקו הראשון של ההלל נאמר לאחר סיום סיפור ההגדה [סוף "מגיד"] וחלקו השני לאחר ברכת המזון [הלל]. בליל הסדר מוסיפים לאחר ההלל הרגיל גם פרק נוסף [מזמור קלו] המתייחס ישירות לנסי יציאת מצרים. הוא מתחיל במילים "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", ואחריו 26 שורות המסיימות כל אחת במילים "כי לעולם חסדו". הלל כזה נקרא הלל הגדול. לאחריו אומרים את הפיוט "נשמת כל חי" ומסיימים בברכת ישתבח.

אכילת כרפס

חכמים תיקנו שעוד קודם אמירת ההגדה וקודם הסעודה נאכל מעט ירק הנקרא כרפס. הסיבה לכך היא כדי לעורר את הילדים לשאול מדוע אוכלים ירק לפני הסעודה. נהוג ברוב המקומות להשתמש לכרפס בתפוח אדמה, אך יש גם מנהגים שונים המשתמשים בירקות אחרים. המילה כרפס היא למעשה שמו הארמי הקדום של ה"סלרי". רמז נוסף יש בשם זה שהוא "ס' פרך", כלומר ס' [שישים] ריבוא [כל ריבוא הוא 10,000] בני ישראל ששועבדו בעבודת פרך. את הכרפס טובלים במי מלח ולפני אכילתו נוטלים את הידיים ללא ברכה.

חרוסת

החרוסת היא עיסה מתוקה המורכבת מתפוחים אגוזים יין ותמרים. היא מוזכרת כבר במשנה כמנהג קדום שהוא חלק ממערכת ליל הסדר. גם השאלה שב"מה נשתנה" שהלילה הזה מטבילים שתי פעמים, מתייחסת לטיבול בחרוסת. בחרוסת משתמשים פעמיים בליל הסדר. את המרור טובלים בחרוסת, ולתוך הכורך מכניסים מעט חרוסת. למי שאוהב ניתן כמובן לאוכלה גם במהלך כל הסעודה. יש הסברים שונים ל"הרכב" של חומרי הגלם מהם עשויה החרוסת.

מנהגים שונים

חטיפת אפיקומן

לפני תחילת סיפור ההגדה לוקח בעל הסדר את המצה האמצעית, חוצה אותה לשני חלקים, ואת החלק הגדול מצניע לצורך ה"אפיקומן", שיאכל בסוף הסדר. מנהג נפוץ הוא שילדי המשפחה מנסים לאתר את מקום המחבוא, "לגנוב" את האפיקומן, ולהשיבו רק בסוף הסדר, תמורת הבטחה למתנות כלשהן. אין למנהג זה מקור ברור [יש המסמיכים זאת לדברי המשנה "חוטפים מצה מלפני התינוקות" אך הפירוש הפשוט והמקובל של המשנה הוא אחר לחלוטין]. מטרתו של המנהג היא כנראה להחזיק את הילדים ערניים עד סוף הסדר.

כוס של אליהו

נוהגים למזוג כוס חמישית של יין לכבוד אליהו הנביא. כוס זו אינה נשתית על ידי המסובים אלא מוצגת על השולחן לכבודו של אליהו הנביא - מבשר הגאולה העתידה. יש המסבירים כי כוס זו מסמלת את הלשון החמשית של הגאולה "וְהָבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ.. וְנָתַתִּי אֹתָהּ לְכֶם מְרֻשָּׁה..", והואיל ואנו עדיין לפני הגאולה הסופית וקיבוץ הגלויות המלא, אנו רק מוזגים אותה ולא שותים אותה.

פתיחת הדלת

בזמן אמירת "שפוך חמתך אל הגויים אשר לא ידעוך" - כשאנו קוראים לקב"ה להיפרע מן הגויים הנלחמים בנו משך כל הדורות - נוהגים לפתוח את הדלת כדי לסמל שלילה זה הוא "ליל שימורים", בו אנו איננו מפחדים ואיננו חוששים מכל מי שרוצה לפגוע בנו.

הצגה של יציאת מצרים

יש קהילות בהם היה מקובל שהילדים, או אבי המשפחה עורך הסדר, מדגימים בהצגה את בני ישראל היוצאים ממצרים, כשצורות המטלטלים שלהם על כתפיהם, כמתואר בתורה.

פיוטים שונים

בסוף ההגדה מופיעים פיוטים שונים לפי מנהגי הקהילות. פיוטים אלו אינם חלק מההגדה אלא נוספו במשך השנים. המפורסמים שבהם הם "אחד מי יודע", ו"חד גדיא". הסיפור על הגדי שנקנה בשני זוזים, שנטרף ע"י החתול, שננשך ע"י הכלב, שהוכה במקל וכו' מעורר שאלות רבות אודות המשמעות של "שיר הרועים הילדותי", לכאורה, וההקשר שלו לליל הסדר. פירושים רבים עד למאוד נכתבו על כך, והם מבארים בדרכים שונות [על פי הדרש הרמז והסוד] את המסר הרוחני העמוק והקדוש שיש בו.

שיר השירים

בקהילות רבות נוהג לסיים את הערב בקריאה משותפת, בניגון ובנעימה, של "שיר השירים". שיר השירים אין תוכו כבדו, וכבר אמר התנא רבי עקיבא כי "כל השירים קודש ושיר השירים קודש קודשים". שיר השירים מסמל ומבטא את האהבה המיוחדת הנפלאה והקדושה בין עם ישראל לקדוש ברוך הוא, ואין מתאים ממנו כדי לסיים את הלילה הנשגב של ליל הסדר. לא לחינם יש המכנים את ליל הסדר כ"ליל האהבה היהודי". זהו הלילה בו אנו חווים וחוגגים בתחושה של הודאה ורוממות, את הברית שנכרתה בין הקדוש ברוך הוא לעם ישראל בהוציאו אותם ממצרים - ברית שיסודה באהבה - כדברי ה' לעמו

[דברים פרק ז]:

"לא מִרְבֶּכֶם מִכָּל הָעַמִּים חֶשֶׁק ה' בָּכֶם וַיַּחַר בָּכֶם, כִּי אַתֶּם הִמַּעַט מִכָּל הָעַמִּים. כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וּמִשְׁמֶרֶת אֶת הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבוֹתֵיכֶם הוֹצִיאָה' אֶתְכֶם בְּיַד חֲזָקָה, וַיַּפְדֶּךָ מִבֵּית עַבְדִּים מִיַּד פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרָיִם".

צאת החג הראשון ביום שלישי בלילה.

רביעי עד ראשון בערב - ימי חול המועד

ימי חול המועד כשם כן - ימים שחול ומועד משמשים בהם ביחד. אלו ימים המיועדים לשמחה ולהתעלות רוחנית [זה תמיד הולך ביחד]. אין הולכים לעבודה הרגילה [אלא במקרים מיוחדים] והזמן הפנוי מנוצל לשמחה בהווי המשפחתי, לימוד תורה, ועיסוק במהותו הרעיונית של החג. בכל יום נערכת סעודה חגיגית. מאידך גיסא, אין בימים אלו איסור מלאכה כמו בשבת ויום טוב, התפילות בו הם תפילות של יום חול, עם הוספות של הלל, מוסף, וקריאה בתורה בבית הכנסת.

כך מתאר הרמב"ם את ימי חול המועד [רמב"ם הלכות יום טוב פרק ו]

"שבעת ימי הפסח...חייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובניו וכל הנלווים עליו שנאמר "ושמחת בחגך"...לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו".
כיצד: הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להן בגדים ותכשיטים נאים כפי ממנו, והאנשים אוכלים בשר ושותים יין, שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין.
וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצווה אלא שמחת כריסו.. ושמחה כזו קלון היא להם.
אע"פ שאכילה ושתיה במועדות בכלל מצות עשה, לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו, אלא כך היא הדת, בבוקר משכימים כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללים וקורים בתורה...וחוזרים לבתיהם ואוכלים, והולכים לבתי מדרשות קורים ושונים עד חצי היום, ואחר חצי היום מתפללים תפלת המנחה וחוזרים לבתיהן לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה.

ספירת העומר

מצאת החג הראשון עד ליל חג השבועות [ולא עד בכלל] סופרים את "ספירת העומר". בכל לילה מברכים "ברוך אתה ה'...אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על ספירת העומר", ומיד אח"כ סופרים "היום יום אחד לעומר", "היום שני ימים לעומר", וכן הלאה.

הספירה מתייחסת גם לימים וגם לשבועות, ולכן בלילה השביעי סופרים "היום שבעה ימים שהם שבוע אחד לעומר" ובלילה השמיני "היום שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד לעומר". הספירה מסתיימת בלילה שלפני חג השבועות [ו' סיון] "היום תשעה וארבעים יום שהם שבעה שבועות לעומר".
אודות משמעות ה"עומר", ומשמעות "ספירת העומר", וההקשר שלהם לחג הפסח וחג השבועות, ראה במדור מולד ירח בעיתון "פרהסיא" גיליון מספר 4.

יום ראשון כ' ניסן ערב שביעי של פסח

יום שני כ"א ניסן - "שביעי של פסח".

ביום ראשון כ' ניסן לפנות ערב מתחיל החג השני של פסח הנקרא 'שביעי של פסח'. זהו גם יום טוב, ודינו כמו שאר החגים שאינם חלים בשבת, ומותרת בו מלאכת אוכל נפש.

כניסת החג בזמן הדלקת הנרות ולא יאוחר מזמן שקיעת החמה. החג מסתיים למחרת בלילה. השנה שנת תשע"ז כניסת החג ביום ראשון בערב בזמן הדלקת הנרות, וסיומו ביום שני לאחר צאת הכוכבים.

לפי המסופר בתורה [ספר שמות פרשת בשלח] הרי שלאחר שיצאו בני ישראל ממצרים התחרט פרעה על ששחרר אותם, ודרך אחריהם בראש צבא גדול, כדי להחזירם למצרים. הוא הגיע אליהם בעמדם לפני ים סוף, נבוכים ואובדי עצות, כיצד להמשיך. הסוף היה שים סוף נבקע לשניים, ועם ישראל חצה אותו "ביבשה בתוך הים", עד שהגיע לצד השני. המצרים גם הם נכנסו לים סוף אחרי בני ישראל, אך אז נסגר הים עליהם, וכולם טבעו. כל התהליך היה נס אחד גדול, שלושה במראות רוחניים נשגבים. בני ישראל שרו שירת הודיה לה' על הנסים הגדולים, וסיום הגאולה ממצרים. כל זה התרחש בכ"א ניסן - שביעי של פסח - בחצות הלילה.

מנהג נפוץ הוא שהציבור מתכנס בלילה של שביעי של פסח, ובשעת חצות משחרר בשירה ובריקודים את אותה שירה שאמרו בני ישראל בעמדם על ים סוף - השירה הכתובה בתורה בפרשת בשלח "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה'" וכו'. במקומות הסמוכים לחוף הים אף נהגו לשיר את השירה ברוב עם במעמד כל הקהילה על חוף הים.

מיד בצאת החג חוזרים לשגרה. החמץ החדש שנוצר אחרי הפסח, או החמץ שנמכר כדן לגוי, מותר באכילה ובהנאה ובהחזקה עד לפסח הבא.

**צוות 'נפש יהודי' מברך את ציבור הסטודנטים ואת כל בית ישראל
בחג פסח כשר ושמח!**

